

Parti Nagy Lajos

ADY-CÉDULÁK

BESZÉLGETÉS EGY SZEKFŰVEL

A pár mondatos emlékkép, ami körül alanti cédulák lazán és hézagosan keringenek, Kosztolányi Dezsőtől való. Hogy célra tartva, mondjuk, valami esszéhez adyznék, nem mondanám. Illetve mondanám, ha nem csúszna ki a tárgy lassan és biztosan a kezemből. Ami tán marad: némely feljegyzések, próbák, körülírások. Anyaggyűjtemény. Akár ha valami homályos, távoli regényhez jegyzetelnék: zsakettja, a cipője, az asztal, amelyre könyököl, a híres könyöklése, a nyerítő nevetése, az olajban úszó szeme s hogy melyik kezében tartotta a cigarettát, a poharat, a cseléd lányok állát. Vagy épp a szer-tartásos kézfogása, ahogy szinte rárogy a másik kézre, noha senkit magához igazán közel nem enged. Ezeket az apróságokat szeretem a legjobban, főleg ameddig nem tudom, mihez kellene pontosan. Ady mint regényalak, novellaszereplő, cédulahős.

*

Nem lehetetlen, hogy egyszer, egy hosszú prózában megjelenik majd bizonyos Ursulafürdőn, alighanem 1913-at fognak írni, a Magyar Királyban száll, titokzatos augusztusi iszapkúrákat vesz s hidegvíz-attakokat Kneipp után, szolgák, orvosok és bizonyos Hayagos-Hörtig grófék kivételével senkivel nem érintkezik, a két uzsonna, mit a családnál költ el, ahogy mondani szokás, „nymphatikus” szerelemre gyullasztja a kisebbik Hayagos lányt, ugyanakkor halálos, atavisztikus féltékenységet kelt bizonyos Mantin Lajos Taszilóban, a grófkisasszonyok szerencsétlen házitanítójában. Adynak minderről s abból, ami belőle „az őszre nézve” következik, fogalma sem lehet, úgy siklik át élete eme kisdud öblén, mint a nagy Óceán fájós lábú, düledt bálnái.

*

E monumentális „szegény lelki kémény” életében és halálában roppant erős irodalmi és politikai indulatokat volt képes kiváltani, rajongói vallásos áhítattal imádták, ellenfelei és irigyei hevesen utálták. Bevallottan vagy bevallatlanul, de nem volt, akit így vagy úgy ne talált volna szíven mint költőt, mint publicista. A XX. századnak nem volt nála nagyobb hatású írója Magyarországon. Messianizmusa, beteges éntudata egyszerűen hatott felszabadítólag és bénítólag. Nem lehet *kivonódní* a hatása alól. Azt mondhatnám, hosszú ideje „nincs divatban”, sőt az utóbbi harminc év magyar irodalmára véleményem szerint kevésbé hatott, mint más klasszikusok, mint József Attila vagy épp Kosztolányi. Mégis itt van, mélyen és kikerülhetetlenül jelen van abban az erőterben, amit magyar kultúrának nevezünk, ha követendő és követhetetlen magatartásként, ha parafrázisként és paródiaként, mindegy. Itt van, s tulajdonképpen elérte, aminek jött, ráégette magát minden magyar író és olvasó recehárttyájára, s bár senki nem néz az ő szemével (fantasztikus, düledt, szuggesztív szeme volt), nélküle lehetetlen a látás. S mért ne jönne divatba újra? Mért ne jöhetne egy nemzedék, egy csoport, amelyik felfedezi újra, s hogy úgy mondjam, használatba veszi. Mért ne, legföljebb azt a használatot nem biztos, hogy szeretni fogom.

*

1907 júliusa van, ül a Három Hollóban, és ír. Nincs ebben semmi különös, közeleg a vasárnap, s le kell adni a megrendelt verset a *Budapesti Naplónak*. Ady költőnek is, publicistának is vérprofi, leül, megírja. Megmutatja ennek a szobamajom Kosztolányinak... Éjjél bizonyosan elmúlt, lassan tán már hajnalodik. Hősöm előtt olcsó, gyenge bor kétliteres üvegben és egy szál hányatott sorsú szegfű. Látni a rövidre tört szárán, hogy gomblyukba való. Még nem szimbólum, hanem az, ami: kicsi, szegény virág. A szegfű az szegfű, az szegfű, az szegfű. Úgy hever a feltúrt asztalon, mint valami miniatúr balettszoknya. Egy elbukott, gyűrött tütü. A vendéglő bal első oldalfülkéje elég szűk, Ady épp hogy arrébb tud húzódni az íráshoz, csak annyira, mint egy színész, hogy meglegyen a minimális rálátás. Tudja, hogy nézik, mi több, hogy Kosztolányi nézi, vagyis szerepel. Még nem ivott eleget ahhoz, hogy önmaga legyen, elszerepeli tehát önmagát. A legjobb énjét, hisz az feltétlenül a versíró én.

*

„...míg a fiatal franciák és olaszok kétségbeesetten majomkodnak, hogy megrikássák a világot egy pár Verlaine-utánzattal, addig a mi náboblelkű fajtánk egy erős, eredeti új költőt szült meg. Csak a mi földünkön történhetik csoda, ezen a túlzó, pazar, keleti magyar földön, ahol még a mocsarakba is csillagok hullnak. Mert Ady Endre fájdalmasan, sírnivalóan – ez a helyes szó –, tragikusan magyar. Még sírása, még duhaj mulatókedve is magyar, még örök tiltakozása is a kevély Kálvin protestálására emlékeztet. Egy született lázadó, aki tettek hiányában verskatonákkal harcol, s formák bilincseit tör. Fejedelmi öntudata, gőgös hite a méltóságos magyar paraszté, aki érezve lelki nemességét, nyugodtan és bölcsen megveti a világot, és senki különbet nem ismer el maga fölött” – írja Kosztolányi pár hónappal e nyáréjszaka után a frissen megjelent kötetéről, a VÉR ÉS ARANY-ról. Az írás a valódi véleményéhez képest meglehetősen őszintétlen, bár nem jobban, mint Ady 1907 tavaszán róla írt kritikája. Úgy is mondhatnám, az urak összecsapás helyett lovagiasan elismerő kritikát váltottak, melybe véleményüket elcsomagolták. Pontosan tudták egymásról, hogy a legnagyobb vetélytársak.

*

Ady júniusban, egyéves párizsi tartózkodás után tér haza. Máskor se, de Párizs után nagyon nem szereti Budapestet. Büdös, nyomorult város, írja ekkortájtban, hozzá az emberek még szagosítják. Megjegyzendő: Párizsban viszont a konflislovak magyarok. Mikor három évvel korábban, 1904 tavaszán Párizsban kiderül, hogy súlyos, elhanyagolt szifilisz van, a vizsgálat után barátjával kocsiba ülnek, s mennek csak céltalanul, keresztül-kasul a városon, s a kétségbeesett költő hosszan panaszkodik a konflislovaknak, hiszen azok, magyarok lévén, pontosan értik.

*

*Ha a magyar Helikon adta,
Hervatag a hitünk s a szekfűnk.
Azért bánatba sohse essünk.
Kicsi virág, szegény virág,
Úgyis eldoblak, beszélgessünk.*

*

Krúdy Gyulának van egy félmondata, úgy is érthetem, hogy mivel valaha hollók tanúztak a szomszédos Operaház padlásán, Ady törzshelye e madarokról kapta a ne-

vét. Az Andrássy út 24. alatt, a mai Goethe Intézet, illetve az Eckermann kávéház helyén már az 1880-as években is *bodega* volt, a századvég lassan világvárosiasodó és magyarosodó Budapestjén ez nagyjából kocsmát jelentett, egy vidékies, elég gyanús helyet, mely sokkal lejjebb állt a hierarchiában, mint a fényes és fénytelen kávéházak. Az út névadója, gróf Andrássy Gyula előbb magyar miniszterelnök, majd az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminisztere volt a múlt század 70-es éveiben. Budapest leghíresebb sugárútját az idők során nevezték Sugárútnak, Andrássy útnak, majd a II. világháború után Sztálin út, 1956-ban rövid időre Magyar Ifjúság útja, aztán Népköztársaság útja lett, s most ismét Andrássy út – megjegyzem, a nevekkal jelzett rezsimek mindegyikének megvolt a maga Ady Endréje, a költőből, a forradalmárból, a publicistából mindegyik „kivette a részét”, a magáét, s mind azt gondolta és azt hirdette, hogy az övé, csak az övé az igazi Ady.

*

Kezdő íróként meghatározó élmény volt számomra az *adysággal* való találkozás, a zavarbaejtő szembesülés a típussal, röviden és igazságtalanul: a magában és eszméiben gátlástalanul bízó, saját énjét mindennél jobban imádó gögös látnokkal, a vátesszel, népe vezérével, aki „mindennek jött”, a humortalan lángoszloppal, aki kiszorolja és megköveteli az imádatot. A típus természetesen nemcsak Adyból, hanem utánzóiból, majd karikatúráiból, a handa-Bandikból áll össze, de ennek az óriássá felhizlalt énnak a magyar kultúrában Ady a prototípusa. Bár a dolog sokkal bonyolultabb, hisz a romantika óta talán nincs is művész, akiben ne volna valamennyi ebből az omnipotencia-mániából. Másként szólva: alig van magyar író, akiben ne bújna meg kisebb-nagyobb *adyság*, s ezzel nem tehetséget vagy formátumot hasonlítok, csak jelzem, mennyire *típus*, mennyire jellegzetes a „magyar ugaron” a művész ilyesfajta színpadias, felstilizált figurája.

*

A verset, mint általában, vékony, finom selyempapírra írja ceruzával. Búvöli a papírt, közel hajol hozzá, szinte belémeríti az arcát, persze nem is tehet másként, hisz erősen rövidlátó. Egyszerre ír, egy lendületből, szinte változtatás nélkül. Kosztolányi azt állítja, ha mégis javított, rögtön áthúzta vastagon, ne lássa senki, mit törölt ki, ne lásson be senki a műhelybe. Ebben igaza lehet Kosztolányinak, az exhibíció nagyon tud titkolódzni. Másrészt a gyorsan formálódó legenda része, hogy Ady egyből készre írja verseit, e cifra szolgálakat, ezt kell tehát neki magának is erősítenie, ezt kívánja az image, tán még a minőség rovására is.

*

*Té tudod, hogy én adtam többet.
Fenének kellett, amit adtak
És az se, amit megtagadtak.
Kicsi virág, szegény virág,
Hagyjatok meg úrnak, Magamnak.*

*

A típust szeretni sem tudtam, nemhogy imádni. De tény, hogy lenyűgözött. Azt hiszem, alapvetően irigyeltem, nem, nem Adyt, ez nevetséges lett volna, hanem kései követői „tévedhetetlen” retorikáját. Iriyelttem az önmegmutogatás gátlástalanságát, a jól fej-

lett, éjjel-nappal szenvedő énjüket, mikor nekem az enyémmel csak bajom volt, s mint-hogy úgy éreztem, én nem is vagyok semmilyen, szerettem volna hozzájuk hasonlítani, s gyűlöltem, kinevettem magam, hogy ezt szeretném, nem pedig az lenni, aki vagyok – naná, „önmagam”. Hm, és akkor újra előlről... Itt jobb, ha úgy csinállok, mint-ha elfogyna ez a cédula. Mintha cédula lenne. Hosszú.

*

Adynak a vershez nyilván nem volt szüksége semmiféle konkrét szegfűre, mégis szívesen feltételezem, hogy volt szegfű, s ha volt, akkor egyedül Révész Béla gomblyukából származhatott. Ez hevert ott tütümód a borlocsadékos asztalon, mint valami eldobott kötszer, csomóba gyűrött selyem- vagy itatóspapír. Úgy képelem, hogy Ady épp elszalajtott Révést valamelyik irodalmi kávéházba új hírekért, új irodalmi pletykákért, mert roppant kíváncsi lévén, mindenről tudni akart, ami a háta mögött történik. Ez a lelki alkat nem engedheti meg magának, hogy bármi is történjék a háta mögött. Révész szívesen ment, egyrészt rajongott Adyért, másrészt szerette a kávéházakat. Mikor épp vette a kalapját, Ady hirtelen nagyon, ellenállhatatlanul megkívánta a gomblyukában fityegő virágot, s mint valami elkényeztetett, rossz kölyök odakapott, és letépte a hű barát zsakettjéről, mondván: „ezt pedig, te bolond Béla, itt hagyod. Kell nekem. Enyémm. Mert ez itt énnekem, egy magyar gomblyuk, Béla. És most eredj!”

*

Nem tudni, mekkora társaság vigad ezen az éjszakán a Három Holló koszlott függőnye mögött, Kosztolányi nem ír nevetet, nem tud, nem akar, nem emlékszik, mindegy is. Hogy egyedül maradt volna Adyval, eléggé valószínűtlen, nem voltak egymás ivócimborái, bár ezekben a hónapokban történt köztük bizonyos közeledés. A harmincéves, befutott Ady alig másfél hónapja írt bírálatot a huszonkét éves Kosztolányi első verseskönyvéről, pontosabban önmagáról, Ady Endréről, aki a NÉGY FAL KÖZÖTT című kötetet (Párizsban) olvassa, s legnagyobb dicsérete, hogy Kosztolányira nem hatottak az Ady-versek. A fáma szerint mikor egy barátja megkérdezte, mért nem dicsérte jobban a rendkívüli tehetségű ifjabb pályatársat, Ady azt felelte: még mit nem, nem akarom, hogy a fejemre nőjön. Nem sokkal e júliusi éjszaka előtt Kosztolányi (akinek, meg kell nézni a korai leveleit, egy jó szava nem volt Adyról, nevetséges pozórnek tartotta, s a másfél éve megjelent ÚJ VERSEK-et, a magyar irodalom leghíresebb verseskönyvét csak „*Ady hülye könyve*”-ként emlegette) meghatott, iróniába csomagolt hízelgéssel, levélben köszöni meg Ady cikkét. Egyáltalán nem lehetetlen, hogy e levél következménye a találkozás, ha megtörtént, ha nem.

*

Bár levelei keltezése szerint Kosztolányi ez év júliusában Szabadkán tartózkodott, fogadjuk el, hogy nem konfabulál (egyébként mért ne tenné?), s valóban tanúja annak, ahogy Ady ül az extra szobában egy dohányszínű, ócska függöny mögött, s lázzal és önkívületben verset ír a boros, szivarhamus abroszon. A mű pillanatok alatt, készen szakad ki belőle, és olyan tökéletes, hogy egyetlen betűt se lehet változtatni rajta. A címe BESZÉLGETÉS EGY SZERFŰVEL, s a *Budapesti Napló*ban jelenik meg 1907. július 28-án. Révész Béláról, a szocialista *Népszava* újságírójáról, a közeli barátról, akit akár Ady egyik Eckermannjának is lehetne nevezni, Kosztolányi nem ejt szót. Ő az, aki állandóan hordott szegfűt a gomblyukában. Mondhatnám, hogy így jártak a szocialista újság-

írók a magyar századelőn, mellényben és szegfűvel, és ez nem is volna különösebb túlzás. A szegfű mellett a mellény volt Révész másik mániája, s e fantasztikus ruhadarabokból szívesen ajándékozott a barátainak, olykor az egész Három Holló-béli kompánia ezekben feszített, ezeket hamuzta és böfögte le, ezekben részegedett meg és aludt el, s persze ezekben csinált modern magyar irodalmat.

*

*Magyar gomb-lyuk virággal is bús,
Rád mégis sokak foga vásott.
Mély, nagy szemem megbabonázott.
Kicsi virág, szegény virág,
Irigyelnek a zabolások.*

*

Révész Béla jó szocdemhez illően valószínűleg *vörös* szegfűt hordott, számomra a vers szegfűje mégis inkább fehér, hisz ki látott már piros tütüt? A Három Hollóban senki, igaz, fehér tütüt se – a spitz-táncosnők, e lestrapált, rossz kis balettleányok civilben jöttek be hajnal felé, s legföljebb szürkék voltak vagy zöldek, de nem pirosak. Vékony káposztalevest ettek, sokuk moszkvai utazásokról álmodott, hisz akkortájt a magyar „táncosnőknak”, az úgynevezett vengerkáknak nagy becse volt Oroszország-szerte.

*

Nincs rá adat, de könnyű elképzelni, hogy a hódító, a nőbolond Ady ujjgyakorlatképben olykor be is szólítja valamelyik lányt a függöny mögé. „Gyere fiam, ülj le szépen ide” – s a vörös hajú teremtés persze megy, egyszerre megtisztelve és kelleetlenül, nem is sejtve, hogy mikor majd harminc év múlva valami postatiszt özvegyeként visszaemlékezik, egész kis regényt kerekít e semmi beszélgetés köré. „Üljél le, és beszéljessünk!” Igenis, nagyságos úr, feleli a leány, s fél fenékkal leül egy székre, közvetlenül a függöny mellett, hogy az első intésre kisurranhasson. Nagy gyakorlata van ebben. „Ne félj, ha meguntalak, majd elbocsátlak.” „Igenis, kérem.” „Aztán mi a neved?” Erre a lány morog valamit, alighanem a művésznevét, Rella vagy Bella, az Erzsébet, illetve a Mária helyett. A kérdésre, hogy van-e szeretője, csak biggyeszt, megvonja a vállát. Aztán Moszkvában jár-tál-e már, kérdezi a költő halkán, kedvesen, olyan finom sajnálattal és beleérzéssel, hogy a leány a füléig pirul. „Nem jártam, nagyságos úr.” „Hanem hol jártál?” „Tátra-lomnicon.”

*

*Míg nem jöttem, koldusok voltak,
Még sírni sem sírhattak szépen.
Én síratom magam s a népem,
Kicsi virág, szegény virág,
De ha megunom, általlépek.*

*

Betegsége dacára Ady charme-os és ellenállhatatlan. Verseiből süt valami sötét és a századelőn nagyon is merész érzékiség. Rajongói, titkos imádói száma egyre nő. Mesélik, hogy egy budai úrnő, egy ügyvéd felesége, hosszú levelekkel ostromolja. Néme-lyik levél csak annyi: Te, te, te, te, te – de nyolc oldalon keresztül, és annyi érzéssel, ful-

ladással, hogy a második oldalnál bizony már reszket a kéz, és gyöngyözik a homlok, s nincs fül, nincs érzék, mely közömbösen tudná elhallgatni, ahogyan vergődik, sóhajt és felsikolt az a négyrétből kihajtott, jajlila ívpapiros.

*

A púpos Löffelmann, a német kocsmáros, „az Andrássy út Quasimodója” néha beszuszog a függöny mögé, s megkérdi, kívánnak-e az urak valamit. Németül kérdi: Was wünschen Sie? Ady föl se néz, csak fölhorkan, hogy „fenének kell, hagyjatok”, és Kosztolányi is int, hogy tessék csendben lenni, Ady verset ír. Most valóban nem kell semmi, az üveg még félig, a parizeren, mely a költő kedvenc eledele (olajjal és hagymával) már túl van, s túl a szardínián, melyet olykor dobozsám rendel égő gyomrát kúráló. Egyébként az, hogy Ady verset ír, hogy egyáltalán költő, arra ez a kocsmáros *tesz magasról*, az őt a legkevésbé érdekli, tán majd Trenk urat, a következő tulajdonost inkább, aki épp e művésznép sugallatára csinál a nevelt lányából színésznőt. Löffelmann megvonja a vállát, és visszacsuszog a pultja mögé.

*

*Sok keresnivalóm itt úgy sincs,
Az ő Lomnicukon már ültem,
Tátrát és Karsztot átrepültem.
Kicsi virág, szegény virág,
Te tudod, hogy nem lelkesültem.*

*

A csöppet sem irodalmi helyet állítólag Révész Béla fedezte föl az irodalom számára. Ki tudja, talán a név tetszett meg neki, Krúdy szerint Révész kedvenc nótájában is szerepelt a holló: *Jegenyefa tetejében / ül a holló feketében*. A Három Hollót Ady idejében bodgaként emlegették, vendéglőnek becézték, s kocsmát értettek alatta. Nem volt zene, hacsak nem egy-egy cigányzenész, aki vidám kompániával, nemritkán épp Ady társaságával érkezett, s húzta, amíg el nem bocsátották. A szűk helyiségben hagyma, szivarfüst, szaftosvirslis- és infernalis heringszag terjengett. Mégis népszerű hely volt, éjjel-nappal nyitva tartott, sápadt korrektorok s még sápadtabb hírlapírók vetődtek be, mandzsettájukon az éjszaka híreivel. Betűszedők, artisták, kis színészek, sálas, sötét és sápadt alakok tanyáztak a sokat látott asztaloknál, kóbor kurvák, orfeumi lányok, csodabogarak vetődtek be hajnaltájt. Éjszakai népek tehát, az éjszaka munkásai, továbbá a századelő jellegzetes figurái az Andrássy útról, Patti, a bűvész, ki Krúdy szerint olyan öreg volt, hogy már a parókáját is festetni kellett, aztán Diogenész Blau, a hajdani tőzsdeügynök, egy asztmás, joyce-i látomány, ki feltűnt és eltűnt az éjszakában holmi fújtató, pletykás bójaként.

*

Barna zsakett, karcsú alak, dióbarna, óriási szem, sűrű haj, boltozatos koponya. Léda, életének nagy szerelme Párizsban rászoktatja a franciás szappanokra. Száját sokszor és szívesen öblögeti szagos, otkolonos vizekkel. Egy időben hosszú orrú, világossárga cipőket csináltat magának Nizzában, mondván, hogy ott vannak a legjobb olasz szusterek. A fáma szerint nagy bütykű lába volt, kellett a mutatócipők. Csinosan öltözködik, bár túlzott gondot ruházatára nem fordít. Amint Krúdy Gyula, éjszakáinak gu-

nyoros krónikása általános érvénnyel megjegyzi, nehéz tisztának és csinosnak lenni, ha valaki egyre az éjszaka füstjében hentereg.

*

*Én magamért vagyok s magamnak.
Akkor is, hogyha nótát mondok
S elpusztítanak rímek és gondok.
Kicsi virág, szegény virág,
Méért irigyelnek a bolondok?*

*

Rajta kívül a Három Hollóban senki nem dolgozott, az írók, fiatalok és öregek akkoriban már a fényes és modern kávéházakban forrtak, affektáltak és írtak. Hősöm ebben is különc volt, Krúdy azt írja, hogy a vidékies korhelykedést, mely már letűnni látszott, Ady hozta vissza az írók világába, mikor a kilencszázas évek elején Pestre került. Ebben a furcsa vendéglő-kocsmában azt szerette, *épp* azt szerette, hogy nem kávéház, hogy nem olyan, mint ahol a *mások*, az ellenfelek tanyáztak. Persze mindenki rivális volt, aki csak tollat vett a kezébe. Ady betegesen első akart lenni, mindig, mindenben.

*

Alig találni magyar versértőt, aki ne lenne, teljes joggal, meggyőződve Ady világirodalmi jelentőségéről. Imádói, kultuszának papnői és papjai szinte sorscsapásnak, egyenesen valami magyar fátumnak tekintették, hogy nem csinált világirodalmi karriert. Érdeemes e tárgyban idézni a bölcs és józan Márait: *„Mindaz, amit a világ Petőfi, Vörösmarty, Arany, Ady, Kosztolányi, Babits lírájából fordítások ábruhájában megismert, nem adhat igazi élményt a külföldi olvasónak. Vörösmartynak nem akadt olasz Babitsa, mint Danténak, Petőfi megtanult franciául, hogy Beranger verseit olvashassa, Mallarmé nem tanult meg magyarul, hogy franciául megszólaltassa Arany Ószikéit. A magyar líra a magyar nyelv mélyvizeiben él csak, abban a titokzatos és sejtelmes magányban, mint a mondabeli elsüllyedt városok. Kincseiről tán hallott a világ, de nem ismeri igazi értéküket. Tragikus ez, mert a magyar irodalom éppen a lírában alkotott a világirodalom számára valót is, örök emberit, minden szellemiséggel közöset és halhatatlant.”*

*

A BESZÉLGETÉS EGY SZEKFŰVEL jellegzetes, de nem reprezentáns Ady-vers. Azt hiszem, nem tartozik ama harminc-negyven nagy vers közé, amit még Kosztolányi is elismer gyilkos pamfletjében, AZ ÍRÁSTUDATLANOK ÁRULÁSA című tanulmányban, melyet Ady halála után tíz évvel, 1929-ben jelentet meg, s melyben végre elmondja az őszinte véleményét Adyról s főleg a kultuszról, arról a vallásos rajongásról, ami Adyt életében és halála után körülvette. Noha igazságtalan, igaza van. Nincs igaza, noha igazságos. Nagy vita kerekedik, cikkek tucatjai kérik ki maguknak az Ady-gyalázást, s maga a vita is Ady nagyságának igazolása lesz: lám, még halálában is élő indulatokat szít. Bár barátilag többen gratulálnak neki, a nyilvánosság előtt a leplezhetetlenül féltékeny és önnön adyságát nem először tapasztaló Kosztolányi tulajdonképpen egyedül marad. Ha túloz is, jellemző túlzás, mikor azt írja, hogy *„egy pincér barátom – öreg adysta – cikkem megjelenése után következetesen föllet hozta a kávémat, mert tudja, hogy a föllet nem szívem. A szakácsnének, aki él-hal az Ady-versekért, váratlanul felmondott”*.

*

*Drága tudás az én tudásom
S egy szekfű is sok a magyarnak.
Irigy bulák űznek, zavarnak.
Kicsi virág, szegény virág,
Hiszen eldoblak. Mit akarnak?*

*

Míg Ady verset ír, a társaság többi része, ha van, nyilván zajong, vitatkozik. A balettleny, mintha modellt ülne, nem mozdul, szája tátva, szinte beleolvad a koszos függönypokrócba. Reinitz Béla, kinek Ady-dalait országszerte énekelték, bömbölve magyaráz valamit Kosztolányinak, aki bólogat, de az esze máshol jár, alighanem pontosan tudja, hogy most az a fontos, ami kéznyújtásnyira, azon a papíron történik. Nem is tudja levenni a szemét a boltozatos, szép, csapzott férfifejről. Tizenkét évvel később, Ady temetése kapcsán írja, hogy halálában a fej, azaz a halotti maszk kísértetiesen hasonlít Beethovenéhez.

*

A júliusi éjszakából félóra telik el, nem több, mikor Ady lassan fölemeli a fejét. A szemé tán még a szokásosnál is düledtebb, vérágas, az arca egyszerre gőgös és áhítatos. Királyi mozdulattal nyújtja át a kéziratot Kosztolányinak, aki megilletődött képpel olvassa végig, s közben olyanokat mormol, suttog, hörög, hogy „remekmű” meg „egyszerűen nagyszerű”. A végén pedig felkiált: „Ön! Ön! Ez a mi náboblelkű fajtánk! Itt még a mocsarakba is csillagok hullnak.” Ady hallgat, aztán lassú, bizonytalan mozdulatokkal a gomblyukába próbálja tűzni Révész Béla ázott asztali szegfűjét, de sehogy sem sikerül a művelet, s elunván, inkább gyámoltalanul, mint dühösen, a függöny felé hajítja a virágot. Löffelmann, kiáltja, bort!

*

Özvegy Nyéki Kálmánné született Schneider Bella a *Sarkad és vidéke* újságírójának 1939. január 27-én úgy nyilatkozott, hogy „...miután Ady Endre, a nagy költő a szomszédjában ülő fiatalembernek a teleírott papirost átnyújtotta, neki, a semmi kis leánynak egy szál szegfűt ajándékozott, majd kézcsókkal őt elbocsátotta. Kilépve a megtiszteltetésből, tisztán hallotta, hogy a nagy költő az őnéki írt költeményt csengő hangon a társaságnak felolvasta, amivel zajos ovációt aratott. A nevezetes virágot ő természetesen elrejtette, odahaza a legnagyobb gonddal leprérelte, sajnos mindennek dacára az a múlt háborút követő tragédiának, a nemzet gerincét megroppantó Trianonnak lett fájdalmas áldozata, több más erekléivel egyetemben, miket csak színi pályája során összegyűjtött”.

*

Sok minden ezután már nem történhetett. Esetleg Révész Béla visszajött. Esetleg be-rúgtak. Szedelőzködtek. Hajnalodott. Krúdy szerint amíg a társaság többi tagja a fizetés kényes aktusát le nem bonyolította, Ady szerette részegebbnék mutatni magát, mint amilyen volt. Motyogott, dülöngélt, elaludt, célzást átmenetileg meg nem értett. Pénzére mindig nagyon vigyázott, annak értékét éppúgy ismerte, mint a verseiét, bár arra is emlékeznek a kortársak, hogy ha mégis ő fizetett, fejedelmi borralalókat adott. Nincs rá adat, de nem kizárt, hogy ezen a kitüntetett nyári hajnalon a roppant megtisztelt s persze a kis lekezelésektől sértődött Kosztolányi rendezze a számlát. S elkép-

zelhető az is, hogy a fizetés után, odakünn az utcán, a józanodó Ady még oda is szúr neki valami olyasmit, hogy ha vinni akarsz valamire, nagyobb borralókat adjál, öcsém, mert a Három Holló az nem kávéház, hanem... az Élet.

*

Jegyezd meg, Dezső, az Élet! A társaság elindul, Kosztolányi a fogát szíva lemarad, majd sarkon fordul, vissza se néz. Pedig még láthatná – mért ne történhetett volna ez is épp e hajnalon –, hogy Ady felmászik az egyik kőoroszlánra. A budapesti Operaház előtt két nőszfinx áll, illetve fekszik őrt, az egyikről a költő régóta azt állítja, hogy a megszólalásig hasonlít Lédára. S ha hasonlít, hát fölmászik. De a természetes asszonyosság ezúttal nem kegyes hozzá, Ady hamarosan leesik, feje nagyot koppan a márványlépcsőn, szinte belereccsen, de nem lesz semmi baja. Kemény magyar fő, rikkantja, mosolyog, felkászálódik, és megy tovább a kompániával az Andrassy úton, ahol már átlátszóan lobognak a gázlángok harisnyái, s eldübörög az úttest alatt a földalatti első hajnali szerelvénye.

Pór Péter

MEDITÁCIÓ ADY ÚJRAOLVASÁSÁNAK ESÉLYEIRŐL

Verseit, bármennyire primitíven hangozzék is, körülbelül nyolcvan év óta két szempont szerint osztják két csoportba. Az egyik felosztás megkülönbözteti az (állítólag) kevés számú tökéletes verset az (állítólag) túlnyomóan sok gyengétől vagy éppen rossztól; a másik felosztás pedig (esetleg mindenféle finomítással és átmenettel) szembeállítja az 1914-ig terjedő korszakot és az utolsó három kötetet. Miként jól ismert, a két felosztás nem független egymástól. A növekvő kétely leginkább az első korszak verseit illeti, tehát azokat, amelyekben Ady, hosszú ideig félreérthetetlenül a (francia) szimbolizmus példáját követve (de annak felette érzelmileg ihletett változatában és így távol a képi és fogalmi tisztaság eszményétől), minden pillanatot és helyzetet jelképekben fogalmazott meg, és e jelképek (egyesek szerint bonyolultan rendezett, mások szerint többnyire rögtönzött) sokaságában hirdette meg költői önnönmagának, illetve az önnönmagához tartozó költői világnak a megteremtését. Miként ezt senki sem vitatja, e korszak vége felé az eruptív, primeren mindig és mindenre kiterjedő jelképteremtés ihlete határozottan megváltozott, Ady egyre inkább közlő jellegű vershelyzeteket és versbeszédet keresett – igaz, ezeket az átmeneti köteteket valamelyes (talán a kételynél is rosszabb) érdektelenséggel szokás megítélni. A második korszak verseit viszont (ha nem éppen egybehangzó indokolással is) határozottan sokkal kevesebb fenntartás övezi: azokat tehát, amelyekben Ady túllépett a jelképes költői alkotás magához hasonított, de már az ő kezdeti idején elavulóban lévő hagyományán (ebben mindenki egyetért), és eljutott egy korszerű (vagyis egyesek szerint realista, mások szerint az avantgárdot előlegező, megint mások szerint dezobjektívált és deperszonalizált, a szólásra magára alapított) lírai világalkotáshoz.